

OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA, AUSZTRIA, MAGYARORSZÁG: CSATLAKOZÁS A BERNI EGYEZMÉNYHEZ?

MUNKÁCSI Péter*

1. Bevezetés

A jelen írás nem előzmény nélküli; továbbfűzi azt a gondolatfonalat, amelynek szövését a 2014-ben Tattay Levente professzor úr tiszteletére megjelentetett írás kezdte el.¹ A két tanulmány együtt olvasása újabb adalékot nyújt a szerzői jog történetével foglalkozó hazai szakirodalom számára, felvázolva a XIX.-XX. század legfontosabb nemzetközi szerzői jogi egyezményéhez, az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezményhez (a továbbiakban: Berni Egyezmény vagy BUE)² történő magyar és osztrák csatlakozáshoz vezető utat. A distinkció hangsúlyozása nem véletlen, mivel az Osztrák–Magyar Monarchia maga nem vált részesévé a Berni Egyezménynek. A kérdést a címben ez indokolja, hogy a gazdag kulturális, művészeti hagyományokkal rendelkező, izgalmas kortárs alkotói kísérleteknek helyt adó monarchia elmulasztott egy soha vissza nem térő alkalmat megragadni és a nemzetközi szerzői jogi egyezménynek részesévé válni a művészeket, kiadókat tömörítő szervezetek támogatását élvezve. A csatlakozás a szerzői jog belső immanens evolúciója helyett a nemzetközi magánjog kollíziós szabálya segítségével, s végül nemzetközi közjogi aktus által, külön-külön valósult meg.

* Dr. Munkácsi Péter, Eötvös Loránd Tudományegyetem; Igazságügyi Minisztérium.

¹ MUNKÁCSI Péter – KISS Zoltán: Magyarország 1922-es csatlakozása a Berni Egyezményhez. In: POGÁCSÁS Anett: *Quaerendo et creando. Ünnepi kötet Tattay Levente 70. születésnapja alkalmából*. Budapest, Szent István Társulat, 2014. 285–308.

² A Berni Egyezményt a Szellemi Tulajdon Világszervezete adminisztrálja, jelenleg 181 tagállama van (Uganda vonatkozásában 2022. április 28. napján vált hatályossá az egyezmény), ld. <https://www.wipo.int/export/sites/www/treaties/en/documents/pdf/berne.pdf> [letöltés: 2022. január 31.].

Amíg a Berni Egyezményhez való csatlakozás kérdését a korábbi írás a hazai vonatkozások tekintetében járta körül, úgy a jelen elemzés Ausztriára fókuszál annak rövid, vázlatszerű illusztrálására, hogy a nemzetközi magánjogból ismert viszonyosság alapelve milyen hatással lehet a nemzeti, de végső soron a nemzetközi szerzői jogfejlődés alakulására. Jelentőség tulajdonítható annak a korabeli osztrák szerzői jogi törvénymódosításnak, amely a viszonyossági klauzula visszaállításával kétoldalú megállapodások létrehozását eredményezte és megnyitotta a lehetőséget Ausztria önálló, Magyarországtól *független*, BUE tagságához.

A jogtörténeti célzatú témafelvetés az aktuális európai, nemzetközi jogfejlődés eseményei fényében válik időszerűvé. A viszonyosság elve a nemzetközi szerzői jog egyik vitás kérdéseként merült fel az audiovizuális előadóművészi teljesítmények védelmét szabályozó nemzetközi szerződés létrehozása céljából 2000 decemberében összehívott és eredménytelenül zárult diplomáciai konferencián.³ Két évtizeddel később kiemelt figyelem irányult az elvre az Európai Unió Bíróságának az ún. „RAAP”- ügyben hozott ítélete nyomán.⁴ A jogvita tárgyát a harmadik országok állampolgárai részére olyan esetben járó egyszeri méltányos díjazáshoz való jog képezte, amikor e személyek közreműködtek valamely, Írországbán felhasznált hangfelvétel elkészítésében. Elemezve a Szellemi Tulajdon Világszervezete (a továbbiakban: WIPO) előadásokról és hangfelvételekről szóló szerződését (a továbbiakban: WPPT)⁵ és az ún. „Bérlet irányelvet”,⁶ az Európai Unió Bírósága szerint az uniós joganyaggal ellentétes az, ha valamely tagállam a hangfelvételek európai unión belüli felhasználása

³ Az eredménytelenül zárult genfi diplomáciai konferencia megismétlésére és a szerződés elfogadására csak 2012 júniusában, Pekingben került sor (ld. erről MUNKÁCSI–KISS i. m. 288–289., 11. l.j.). Az audiovizuális előadásokról szóló WIPO Pekingi Szerződéséről magyar nyelven összefoglalást lásd GRAD-GYENGE Anikó: A hatályos szerzői és szomszédos jogi sokoldalú szakegyezmények 7. pont. In: GYERTYÁNFY Péter (szerk.) – LEGEZA Dénes (szerk., lektor): *Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez*. Budapest, Wolters Kluwer Hungary, 2020. 58–62.; a 2000. évi diplomáciai konferenciáról, ld. MUNKÁCSI Péter: Az audiovizuális előadások védelméről tervezett nemzetközi szerződés. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 2001/4. 12.

⁴ C-265/19. sz. ügy Recorded Artists Actors Performers Ltd. kontra Phonographic Performance (Ireland) Ltd., Minister for Jobs Enterprise and Innovation, Ireland, Attorney General [ECLI:EU:C:2020:677].

⁵ Kihirdette: 2004. évi XLIX. törvény.

⁶ 2006/115/EK irányelv a bérleti jogról és a haszonkölcsönzési jogról, valamint a szellemi tulajdon területén a szerzői joggal szomszédos bizonyos jogokról (kodifikált változat) HL L 376., 2006.12.27., 28–35. o.

során az egyszeri méltányos díjazásra jogosult előadóművészek köréből kizárja az Európai Gazdasági Térségen kívüli harmadik országok előadóművészeit.⁷

A viszonyosság tematikájának áttekintését megelőzően szükséges a szerzői jogi kontextus (betekintés erejéig a vizsgált korszak társadalmi-kulturális életére is) és – ezzel szoros összefüggésben – a szerzői jogi védelem szintjeiben bekövetkezett változások felvázolása.

2. Az Osztrák–Magyar Monarchia közjogi státusza

Ricketson–Ginsburg utal rá, hogy az Osztrák–Magyar Monarchiában a jelentősebb nemzetközi szerzői jogi szerződések hiányához vezető okok a kaotikus képet nyújtó belső struktúrában keresendők.⁸ Ausztria–Magyarország nem játszott olyan szerepet a nemzetközi politikában, mint amilyen területe, népessége, gazdasági fejlettsége alapján megillette.⁹ A Monarchia fennállása

⁷ A WPPT 15. cikk (3) bekezdését és a „Bérlet irányelv” 8. cikk (2) bekezdését az uniós jog jelenlegi állapotában úgy kell értelmezni, hogy a harmadik országok által az e 15. cikk (3) bekezdése alapján bejelentett fenntartások, amelyek hatásaként a területükön a WPPT 15. cikk (1) bekezdésében előírt, egyszeri méltányos díjazáshoz való jogot korlátozzák, nem vezetnek az Európai Unióban az említett 8. cikk (2) bekezdésében írt jog korlátozásához e harmadik országok állampolgárai tekintetében. A döntés szerint ilyen korlátozásokat az uniós jogalkotó is bevezethet, amennyiben azok megfelelnek az Európai Unió Alapjogi Charta 52. cikk (1) bekezdésében foglalt követelményeknek. Az említett 8. cikk (2) bekezdésével tehát ellentétes az, ha valamely tagállam korlátozza az egyszeri méltányos díjazáshoz való jogot az említett harmadik országok állampolgárságával rendelkező előadóművészek és hangfelvételelőállítók tekintetében. Az esetről ld. Ole-Andreas ROGNSTAD: Performing artists’ right to remuneration: on the junction of external treaty competence, national treatment, material reciprocity and fundamental rights: RAAP: Case C-265/19, Recorded Artists Actors Performers Ltd v. Phonographic Performance (Ireland) Ltd and others. *Common Market Law Review*, vol. 58., Issue 5. (2021) 1523–1545.; Jörgen BLOMQUIST – Morten ROSENMEIER: International protection of performers in the EU – points of attachment and national treatment vs. material reciprocity after the RAAP decision by the CJEU/Protection internationale des artistes et Union européenne – points de rattachement et traitement national vs réciprocité matérielle après la décision RAAP de la CJUE. *RIDA revue internationale du droit d’auteur*, Bind 269., 2021. 33–71.; Péter MUNKÁCSI: Something’s Up: European Union Developments on Intellectual Property Multilateralism. *Medien und Recht International (MR-Int)*, vol. 18., Heft 3/21., 2021. 114.

⁸ Sam RICKETSON – Jane GINSBURG: *International Copyright and Neighbouring Rights: The Berne Convention and Beyond*. Oxford, Oxford University Press, 2006. 1., 31.

⁹ Az Osztrák–Magyar Monarchiát – külpolitikai rangját tekintve – elsőrangú európai nagyhatalomként tartották számon. A kiegyezés idején a több mint 600 ezer négyzetkilométernyi területen harmincötmillió lakos élt, amely szám 1910-re 51,3 millió főre változott. A birodalmat tizenegy, több vallási, kulturális háttérrel rendelkező nemzet, illetve nemzetiség lakta. A Monarchia gazdasági növekedésének mértéke az 1870 és 1910 közötti időszakban átlagosan 1,5 és 2,5 % közé esik. Az adatok forrása: GERŐ András: Osztrák–Magyar Monarchia: test és

idején a közjogi vitákat eredményező helyzet a kortársak számára nehezen volt követhető.¹⁰

Az Osztrák–Magyar Monarchia maga nem volt állam, nem rendelkezett szuverenitással, a főhatalom gyakorlásának jogosítványával, hiszen nem voltak olyan szervei, amelyek a Monarchiát alkotó két fél, Ausztria és Magyarország szerveire azok hozzájárulása nélkül kötelező döntést hozhattak volna. Az Osztrák–Magyar Monarchia tehát nem államként, hanem szuverén államok által, meghatározott célok megvalósítása érdekében nemzetközi szerződéssel létrehozott szövetséggént, konföderációként rendelkezett nemzetközi jogi jogalanyisággal és államszövetséggént vett részt a nemzetközi kapcsolatokban.¹¹

Az 1867. évi osztrák-magyar kiegyezést rendező osztrák és magyar törvények a külügyeket (is) eltérően szabályozták.¹² A magyar törvény értelmében a külügyek azon része közös, „melyek az Ő Felsége uralkodása alatt álló összes országokat együtt illetik”.¹³ Az osztrák törvény viszont a külpolitika egészét közös ügynek minősítette.¹⁴

lélek. In: SÁRMÁNY-PARSONS Ilona – SZEGŐ György (szerk.): *Az Osztrák–Magyar Monarchia, mint művészeti színtér I.* Budapest, Múcsarnok–MMA, 2017. 15.

¹⁰ MUNKÁCSI–KISS i. m. 292.

¹¹ WELLER Mónika: Az Osztrák–Magyar Monarchia kialakulásával és fennállásával kapcsolatos egyes nemzetközi kérdésekről. *Állam- és Jogtudomány*, XXXVIIIévf., 1996–1997/1–2. 97–98.

¹² SZABÓ Szilárd: Magyarország nemzetközi jogalanyiségének kérdése az 1907. évi gazdasági kiegyezés kapcsán. *Jogtörténeti Szemle*, 2012/1. 57.

¹³ 1867. évi XII. törvénycikk a magyar korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fenforgó **közös érdekű** viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról. 8. §: „A pragmatica sanctióból folyó közös és együttes védelemnek egyik eszköze a külügyek czélszerű vezetése. E czélszerű vezetés közösséget igényel azon külügyekre nézve, melyek az Ő Felsége uralkodása alatt álló összes országokat együtt illetik. Ennélfogva a birodalom diplomaticai és kereskedelmi képviseltetése a külföld irányában és a nemzetközi szerződések tekintetében fölmerülhető intézkedések, mindkét fél ministeriumával egyetértésben és azok beleegyezése mellett, a közös külügyminister teendői közé tartoznak. A nemzetközi szerződéseket mindenik ministerium saját törvényhozáásával közli. Ezen külügyeket tehát Magyarország is közöseknek tekinti, s kész azoknak közösen meghatározandó költségeihez azon arány szerint járulni, mely az alábbi 18., 19., 20., 21. és 22. pontokban körülírt módon fog megállapíttatni.”

¹⁴ Das Gesetz vom 22. Dezember 1867, betreffend die allen Ländern der österreichischen Monarchie gemeinsamen Angelegenheiten und die Art ihrer Behandlung RGBl. 1867 Nr. 146. „§ 1. Nachfolgende Angelegenheiten werden als den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern und den Ländern der ungarischen Krone gemeinsam erklärt:

a) Die auswärtigen Angelegenheiten mit Einschluß der diplomatischen und commerziellen Vertretung dem Auslande gegenüber, sowie die in Betreff der internationalen Verträge etwa nothwendigen Verfügungen, wobei jedoch die Genehmigung der internationalen Verträge, in soweit eine solche verfassungsmäßig nothwendig ist, den Vertretungskörpern der beiden Reichshälften (dem Reichsrathe und dem ungarischen Reichstage) vorbehalten bleibt; [...]“.

Szabó Szilárd mutatta ki a nemzetközi szerződések megkötése tekintetében a kiegyezést követő évtizedek hiányos és ellentmondásos szabályaiból eredő gyakorlatát. E gyakorlat a nemzetközi szerződések *aláírása* tekintetében volt meglehetősen eltérő. Egyáltalán nem lehet azt állítani, hogy a nemzetközi szerződéseket a közös külügyminiszter, vagy valamelyik másik közös miniszter, vagy a közös minisztertanács vagy egy közös miniszter meghatalmazottja általában, rendszeresen aláírta volna. Már az 1868-as postaegyezményt,¹⁵ az 1871-es távírda-egyezményt¹⁶ csak osztrák és magyar meghatalmazottak írták alá. Viszont ismeretes olyan nemzetközi szerződés is, amit a közös meghatalmazott mellett mindkét ország meghatalmazottja is aláírt, pl. az 1881-es nemzetközi filoxéraszerződést¹⁷ és van olyan is, amit csak közös meghatalmazott írt alá (lásd az 1878-as postaegyezményt).¹⁸

3. Változások a társadalmi és kulturális életben, változások a szerzői jogi védelem szintjeiben

Az 1867-es kiegyezést követő évtizedeket, mint a forradalmakat, háborúkat lezáró, a nemzetközi helyzetet általánosan stabilizálódó évtizedekként lehet jellemezni. A stabilizálódás évtizedei Európa-szerte a társadalmi és a kulturális élet olyan alapvető változásait eredményezik, mint pl. a nagyvárosiasodást, az elit- és tömegkultúra szétválását. A Monarchia kora a polgárosodás, a civilizatorikus megújulás időszaka volt. A létezés mindinkább meghatározó részeivé váltak a modernitás oly elemei, mint az oktatási rendszer, népiskolai törvény, épültek kórházak és lett járványügyi intézményrendszer; vezetékes víz és fürdőszoba; virágzó színházi kultúra és vibráló erejű művészet.¹⁹ Stefan Zweig élveteg városként titulálja Bécsset, ahol muzsikálni, táncolni, színházat játszani, társalogni, ízléssel, s tetszésre viselkedni mindez itt sajátos művészetnek számított.²⁰ A valcer, az életöröm, a „*Wiener Blut*”, a túlsorduló érzékiség és a gondtalan érzékiség Habsburg-mítoszát, a „semmi nem az, aminek látszik”

¹⁵ 1869. évi XI. törvénycikk.

¹⁶ 1872. évi XV. törvénycikk.

¹⁷ 1882. évi XV. törvénycikk.

¹⁸ SZABÓ i. m. 58.

¹⁹ GERŐ i. m. 22.

²⁰ Claudio MAGRIS: *A Habsburg-mítosz az osztrák irodalomban.* (Részletek; ford. SZÉKELY Éva.) Budapest, Európa, 1988. 20.

élményét találó képpel jellemzi Magris, hogy itt az iszapos piszkossárga Duna is kék lesz.²¹

A prózairodalom, a színház, a költészet és a zene tobzódása sajnálatosan együtt járt a külföldi művek jogosulatlan többszörözésével és felhasználásával. A kiterjedt kalózkodás csak a politikai egység megteremtésével csökkent.²² A stabilizálódás évtizedeiben, a Berni Egyezmény létrejöttének időszakáig, tizenöt európai és nyolc amerikai állam saját nemzeti – általános – szerzői jogi szabályozását alkotta meg, míg az Egyesült Királyságban műfajspecifikus szabályokat fogadtak el (*1814 Sculpture Copyright Act, 1833 Dramatic Copyright Act, 1835 Lecture Copyright Act, 1842 Literary Copyright Act, 1862 The Fine Arts Copyright Act*).²³

Bár a szerzői jog magyarországi szabályozása erősen kötődött Ausztriához, az első magyar szerzői jogi törvény²⁴ előkészítésének folyamata több évtizedet átfogó reformkísérletekre tekint vissza.²⁵ Nem kevésbé mutat eltérést az első önálló osztrák szerzői jogi törvény²⁶ megalkotásának folyamata. Az 1846-os osztrák szerzői jogi tárgyú császári pátens²⁷ hatályba lépését követően már az 50-es évek elején megkezdődtek az annak módosítására irányuló törekvések, amelyek évtizedekkel később a könyv- és zenekiadói szakma, a műkereskedők nyomására újabb és újabb reformtörekvésekhez vezettek.²⁸ A jogalkotásra irányuló folyamat a Monarchia működésére oly jellemző lassú, kimért bürokra-

²¹ MAGRIS i. m. 20., 32.

²² RICKETSON–GINSBURG i. m. 1.21.

²³ RICKETSON–GINSBURG i. m. 1.05.

²⁴ A szerzői jogról szóló 1884. évi XVI. törvénycikk.

²⁵ MEZEI Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.). *Jogelméleti Szemle*, 2004/3. <http://jesz.ajk.elte.hu/mezei19.html> [letöltve: 2022. január 31.]; NÓTÁRI Tamás: *A magyar szerzői jog fejlődése*. Szeged, Lectum, 2010. 332.; NÓTÁRI Tamás: Szerzői jogi reformkísérletek a 19. században és a 20. század első felében. *Jogelméleti Szemle*, 2011/3. <http://jesz.ajk.elte.hu/notari47.html> [letöltve: 2022. január 31.]; LEGEZA Dénes: *A kiadói szerződés története: a reformkortól 1952-ig*. [A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára] Szeged, Iurispiritus, 2018. 212.

²⁶ Gesetz vom 26. Dezember 1895 betreffend das Urheberrecht an Werken der Literatur, Kunst, und Photographie. RGBl. 1895 Nr.197.

²⁷ Das Kaiserliche Patent vom 19. Oktober 1846 Nr. 992 J G S.

²⁸ Sybille GERHARTL: „Vogelfrei“ – Die österreichische Lösung der Urheberrechtsfrage in der 2. Hälfte des 19. Jahrhunderts oder warum es Österreich unterließ, seine Autoren zu schützen. Diplomarbeit. Wien, 1995. 14–31. <https://www.wienbibliothek.at/sites/default/files/files/buchforschung/gerhartl-sybille-urheberrecht.pdf> [letöltve: 2022. január 31.].

tikus módon²⁹ csak 1892-re jutott el magának a normaszövegnek az előkészíté-
sége, amelyből 1895 végén vált jogszabály.³⁰

3.1. Az Osztrák–Magyar Monarchia a szerzői jog nemzetközivé válásában

A szerzői jogi védelem fejlődéstörténetében újabb lépcsőfokot jelentett a nem-
zetek közötti kétoldalú szerződések és egyezmények felismervén, hogy a véde-
lem szükségessége az országok határait átlépi, mindazonáltal a szerződéskötési
hajlandóság az Osztrák–Magyar Monarchiában volt a legkisebb.³¹ Az 1880-as
évekre vált egyértelművé, hogy a nemzeti szerzői jogi törvények nem biztosí-
tanak kellő védelmet a szerzők számára. A nemzetközi védelem megteremtése
érdekében az *Association Littéraire Internationale* (ALAI) 1882-es római
tanácskozásán Bernbe hívtak össze nemzetközi értekezletet, ahol 1883-ban
tíz cikkből álló többoldalú nemzetközi szerződés tervezetét készítették elő,³²
amely tervezetet megküldve „valamennyi civilizált ország” (*«toutes les nations*

²⁹ Az osztrák bürokráciát találóan jellemzi Claudio MAGRIS: „Rendszeret és hierarchiaimádat, ellenérzés minden lázadással szemben és lemondás a dolgok cselekvő átalakításáról – mind-
mind a bürokrata személyében szublimálódik, aki Grillparzertől Musilig újra és újra felbukkan
az osztrák irodalomban.” MAGRIS i. m. 18.

³⁰ Ld. a 23. lábjegyzetet. Az 1895-ös osztrák szerzői jogi törvény fontosabb összefoglaló
munkái: Leo GELLER: *Gesetz betreffend das Urheberrecht*. Wien, 1896.; Carl JUNKER: *Die
Berner Convention zum Schutz der Werke der Literatur und Kunst und Österreich-Ungarn*.
Wien, A. Hölder, 1900.; Alfred SEILLER: *Das österreichische Urheberrecht*. Wien–Leipzig,
Hölder–Pichler–Tempisky AG, 1927.; az újabbak közül Robert DITTRICH: *Österreichisches
und Internationales Urheberrecht*. Wien, Manz, 1974. (a hetedik kiadás 2018-ban jelent meg);
Walter DILLENZ: *Materialien zur Geschichte des österreichischen Urheberrechts 1895-1936*.
Wien, Manz, 1989. ÖSGRUM 8. [a továbbiakban: DILLENZ (1989)]; Walter DILLENZ: *Warum
Österreich-Ungarn nie Berner Übereinkunft beitrug*. In: Elmar WADLE (ed.): *Historische
Studien zum Urheberrecht in Europa*. Berlin, Duncker & Humblot, 1993. 167–191. [a továb-
biakban: DILLENZ (1993)].

³¹ Az Osztrák Monarchia 1866-ban Franciaországgal (az 1879.évi III. törvénycikk rendelkezett
annak meghosszabbításáról), a kiegyezést követően Ausztria-Magyarország 1890-ben
Olaszországgal (1891: III. törvénycikk), 1893-ban Nagy-Britanniával (1894: X. törvénycikk),
1899-ben a Német Birodalommal (1901: VI. törvénycikk, amely csak 1904. május 24-én
lépett életbe), 1912-ben pedig az Amerikai Egyesült Államokkal (1912. évi LXI. törvénycikk)
állapodott meg irodalmi és művészeti alkotások szerzői jogi védelmének kölcsönös elisme-
réséről. Ausztria és Magyarország között 1887-ben jött létre kétoldalú egyezmény (1887: IX.
törvénycikk).

³² *Convention pour constituer une Union générale pour la protection des droits des auteurs sur
leurs œuvres littéraires et artistiques*.

civilisées») kormányzatának, alapul szolgált az első berni diplomáciai konferencián, 1884. szeptember 8-19. között.

A konferencián Ausztria-Magyarország részéről Dr. Emil Steinbach és Zádor Gyula, mindketten igazságügy-miniszteri tanácsosok, külön szavazati joggal vettek részt, Steinbach-ot továbbá a kodifikációs bizottság tagjává is beválasztották. Ausztria és Magyarország elsősorban a fordítási jogok kérdésének tárgyalása során, az egyezmény-tervezet 6. cikkéhez tett észrevételt. A vita során Ausztria–Magyarország azon az állásponton volt, hogy a cikk ellen fognak szavazni, mivel az ellentétes az akkor frissen elfogadott 1884-es magyar szerzői jogi törvénnyel. A (konferencián elfogadott) tervezet tíz évre szóló kizárólagos fordítási jogot biztosított azoknak a szerzőknek, akik a berni Unió valamely államának állampolgárai.³³ A hazai szabályozás az eredeti műnek a szerző beleegyezése nélkül történt fordítását a szerzői jog bitorlásának tekintette, ha a szerző az eredeti mű címlapján vagy elején a fordítási jogot magának fenntartotta; feltéve, hogy a fordítás közzététele, az eredeti mű megjelenésétől számított egy éven belül megkezdődött és három esztendő alatt befejeződött. Színművek esetében a fordítást az eredeti mű megjelenésétől számított hat hónap alatt kellett befejezni. Ezen túlmenően a fordítás joga, formalitáshoz volt kötve: a fordítás megkezdését és befejezését, annak iktatását a földművelés-, ipar- és kereskedelmi királyi minisztériumnál kellett bejelenteni.³⁴

A Monarchia ambivalens hozzáállását az 1884-es diplomáciai konferenciához jól szemlélteti Steinbach jelentése:

³³ Az elfogadott 6. cikk: Authors who are nationals of one of the countries of the Union shall enjoy, in all the other countries of the Union, the exclusive right of translation in relation to their works for ten years after the publication, in one of the countries of the Union, of the translation of their work authorized by them.

In order to enjoy the benefits of the above provision, the complete authorized translation must appear within three years following the publication of the original work.

For works published in instalments, the period of three years specified in the foregoing paragraph shall be calculated only as from the publication of the last instalment of the original work.

Where the translation of a work appears in instalments, the ten-year term provided for in the first paragraph shall also be counted only as from the appearance of the last such instalment.

In the case of works composed of several volumes published at intervals, and also for bulletins or collections published by literary or scientific societies, or by private persons, each volume, bulletin or collection shall, with regard to the periods of ten and three years, be considered a separate work.

³⁴ 1884. évi XVI. törvénycikk 7. cikk. Megjegyzendő, hogy az 1895-ös osztrák szerzői szabályozás, a belpolitikai helyzetből adódóan, a fordítás jogát szintén a nemzetközi szintű szabályozás szintje alatt rendezte. A szerző három évre fenntarthatta a fordításon fennálló kizárólagos jogát, amely fordítás a kiadást követő öt évig élvezett védelmet (28. és 47. §). A fordítási jog körüli osztrák vitás helyzetről ld. GERHARTL i. m. 67–73.

„[Most], miután a magyar kormány arra a felismerésre jutott, teljesen új jogszabályai alapján, hogy az ország kulturális adottságai nem teszik lehetővé, hogy a külföldiek alkotásai, különösen a fordításaik, általában véve kiterjedtebb védelemben részesüljenek, mint amelyet a magyar törvény biztosított az állampolgárai számára, így elutasították a konferencián való részvételt. Ez a hozzáállás nagyon megkönnyíti a megközelítésünket. Csak csatlakozni tudunk Magyarország álláspontjához, ezáltal magunknak beismerhetjük, hogy különösen a külföldiek szerzői jogainak kiterjesztése Ausztria nem német nemzetiségei számára csupán tisztelgés a magasabb kultúra előtt.”

A második berni diplomáciai konferenciára egy évvel később, míg a harmadik, egyben utolsó diplomáciai konferenciára ugyanott 1886. szeptember 6. és 9. között került sor, mindkét alkalommal Ausztria–Magyarország távollétében. Hét európai és három Európán kívüli ország fogadta el és írta alá 1886. szeptember 9-én a záró egyezmény szövegét. A konferenciát követően, 1886. október 12. napján a svájci kormány levelet küldött a Monarchia közös külügyminisztériumának, amelyben tájékoztatott az egyezmény elfogadásáról, utalva annak a csatlakozást lehetővé tevő 18. cikkére. Ausztria–Magyarország nem válaszolt a kapott információkra.

4. Viszonosság a szerzői jogban

Az 1895-ös osztrák szerzői jogi törvény vitatott rendelkezése (2. §) a külföldi műveket érintő viszonossági szabályokat érintette, amely Ausztria nemzetközi szerzői jogi viszonyait, ha átmenetileg is, hátrányosan befolyásolta. Az osztrák szerzői jogi jogfejlődés okán a viszonosság kérdéseinek rövid áttekintése jelentőséggel bír.

Viszonosságon a nemzetközi kapcsolatokban elsősorban az államoknak egymással szemben kölcsönösen elvárt és tanúsított egyforma magatartását, egyforma eljárását értjük, de a különböző államok polgárainak és szervezeteinek egymás közötti jogi kapcsolataiban, elsősorban a külföldi természetes és

jogi személyekre vonatkozó speciális szabályok, a „külföldiek joga” esetében is szerepet játszhat.³⁵

A szerzői alkotások védelmére létesült nemzetközi egyezmények az aláíró államokat elsősorban a viszonyosság rendszerében kötelezik külföldi szerzői jogok védelmére. Ez azt jelenti, hogy a nemzetközi szerzői jogvédelem elsősorban a nemzeti szerzői jogok viszonyosan kiterjesztő alkalmazásában áll.

Boytha György definícióját követve anyagi viszonyosságról szólunk akkor, ha az egymással szemben alkalmazott eljárás tartalmilag azonos, vagyis: ha az érintett felek ugyanazt az anyagi jogot alkalmazzák egymás viszonylatában. Alaki viszonyosság forog fenn akkor, ha csupán az egymás irányában alkalmazandó szabályok kijelölésének szempontjai azonosak, maguk az alkalmazásra kerülő anyagi szabályok azonban eltérőek.³⁶

Az 1895-ben elfogadott osztrák szabályozás alapján csak azok a szerzői művek részesültek védelemben, amelyek vagy a Német Birodalomban vagy olyan államban jelentek meg, amellyel államszerződés állt fenn. A rendelkezés lényegében Ausztriát a bilaterális megállapodásokra korlátozta, amelyek közül, értelemszerűen, a Német Birodalom és az Osztrák–Magyar Monarchia között 1899. december 30. napján létrejött egyezmény bírt jelentőséggel.³⁷

Ezzel szemben az 1846-os szerzői jogi tárgyú császári pátens 39. §-a az anyagi viszonyosság rendszerén alapulva úgy rendelkezett, hogy azok a művek, amelyek az egykori Német Szövetség területén kívül jelentek meg, csak abban a mértékben nyújt védelmet, amennyiben a vonatkozó jogok az osztrák területen megjelent műveknek a külföldi állam törvényei által hasonlóképpen biztosítva vannak.³⁸

³⁵ Vékás Lajos: A törvény szerkezetéről és néhány általános részi kérdésről. In: BERKE Barna – NEMESSÁNYI Zoltán (szerk.): *Az új nemzetközi magánjogi törvény alapjai. Kodifikációs előtanulmányok*. Budapest, HVG-ORAC, 2016. 16., 22.

³⁶ BOYTHA György: Viszonyosság a nemzetközi szerzői jogban. *Jogtudományi Közlöny*, 1967/9. 540.

³⁷ Ld. a 28. sz. lábjegyzetet.

³⁸ RICKETSON–GINSBURG i. m. 1.27.; FÖDI Károly: A külföldi szerzők védelme. *Jogállam: jog- és államtudományi szemle*, 1913/5. 387. A szerzők megjegyzik, hogy a császári pátens 38. cikke szerint az Ausztria és a Német Szövetség területén megjelent művek tekintetében az alaki viszonyosság állt fenn.

4.1. Az 1907. évi osztrák szerzői jogi törvénymódosítás

Az osztrák viszonyossági szabályok hatálybalépését követően a szakmai szervezetek hamar kifejezték kritikus álláspontjukat. A svájci könyvkereskedők szövetsége egyenesen a szövetségi kormánynál járt közbe az Osztrák–Magyar Monarchiának a Berni Egyezményhez történő csatlakozása érdekében. A német-osztrák írószövetség 1899 májusában három minisztériumhoz juttatott el petíciót hasonló követeléssel. Ugyanezen év őszén az osztrák-magyar könyvkereskedők szövetsége közgyűlési határozatot fogadott el az osztrák BUE-csatlakozásról.³⁹

1899-től a *Reichsrat*, az Osztrák Császárság parlamentje vált mindinkább színterévé a hasonló tartalmú követeléseknek; az év novemberében az igazságügyi miniszterhez interpelláció azokat az okokat kérte számon, amelyek nem teszik lehetővé a Berni Egyezményhez történő csatlakozást. A miniszter a lehetséges csatlakozás tárgyában körkérdezt intézett a bécsi, a prágai, a krakkói és a lemergi tudományos és művészeti akadémiák részére. A megkeresés eredményét a miniszter a Német Birodalom és az Osztrák–Magyar Monarchia között 1899-ben létrejött kétoldali egyezmény 1901-es parlamenti vitája során ismertette. A BUE-csatlakozással szembeni ellenállást a Monarchia keleti területeiről beérkezett vélemények fogalmazták meg. Bár ugyanezen vita során három parlamenti határozatot is elfogadtak, közöttük azt, amely Ausztria tagságát érintette a Berni Egyezményben, érdemi fejlemény nem történt a soron következő években.⁴⁰

Parlamenti interpellációk, elvetelt javaslatok, kezdeményezések – ilyen előzmények után került sor 1907 januárjában az osztrák szerzői törvény módosítását célzó javaslat képviselőházi vitájára, amely javaslat Ausztria nemzetközi szerzői jogi pozíciójának erősítését szolgálta, az 1846-os császári pátensben megfogalmazott anyagi viszonyosság elvének visszaállításával.⁴¹

Végül 1907. február 26-án került kihirdetésre a törvénymódosítás, amely felhatalmazza az igazságügyi minisztert, hogy szerződések hiányában az anyagi

³⁹ DILLENZ (1993) i. m. 182.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ A képviselőházban folytatott vitáról készült jegyzőkönyvben utalás történik Magyarország retrográd, a Berni Egyezményhez való csatlakozást blokkoló álláspontjára is, ld. DILLENZ (1989) i. m. 199–203; magyarul FÖDI i. m. 388.

viszonosság feltétele mellett az osztrák szerzői jogi törvény rendelkezéseit a külföldi államokkal való viszonyban rendeleti úton léptesse életbe.⁴²

E rendelkezéssel Ausztria, Magyarországtól *függetlenül*, számos állammal került szerzői jogi kölcsönösségi viszonyba, mint Egyiptom, Luxemburg, Belgium, Dánia, Görögország, Izland, Mexikó, Monaco, Norvégia, Svédország, Portugália, Románia, Svájc, Spanyolország, Amerikai Egyesült Államok, Bolívia, Costa-Rica, Nicaragua.⁴³

A folyamatot, a világosan körvonalazódó osztrák csatlakozási szándékot az egyezményhez az I. világháború szakította félbe. A Monarchia utódállamai-ként létrejött Ausztria, Magyarország a Párizs környéki békeszerződésekben megfogalmazott kötelezettségek eredményeként váltak az egyezmény tagjaivá. Ausztriát a saint-germain-i békeszerződés 239. cikke, Magyarországot a trianoni békeszerződés 222. szakasza kötelezte arra, hogy tizenkét hónapon belül lépjen be a Berni Egyezménybe, amelyhez Ausztria 1920. október 1-én, Magyarország csak 1922. február 14-én csatlakozott.

5. Konklúzió

A jelen írás és annak 2014-es pandantja vázlatos képet rajzolt az Osztrák-Magyar Monarchia elmaradt csatlakozásáról a Berni Egyezményhez. E vázlatok talán érzékeltetni tudják azt feszítő ellentmondást: vajon a virágzó kulturális-művészeti életet sugárzó európai nagyhatalom miért mulasztotta el a lehetőséget, hogy a korabeli nemzetközi szerzői jogfejlődés tendenciáinak részese legyen, miért hiányzott az a kormányzati szándék egy nemzetközi mércével is mérhető szabályozás megalkotására a Monarchia területén létrejött irodalmi, tudományos, művészeti alkotásoknak, miért közönyön, tisztázatlan közjogi helyzeten és a vesztés háború jóvátételi kötelezettségén keresztül jutott el Ausztria és Magyarország, egymástól *függetlenül*, a Berni Egyezményhez.

⁴² Gesetz vom 26.2.1907 über die Änderung des Urheberrechtsgesetzes RGBI 58: „Artikel I. Absatz 2 des § 2 des Gesetzes vom 26. Dezember 1895, RGBI. 197, betreffend das Urheberrecht an Werken der Literatur, Kunst und Photographie, erhält folgenden Zusatz: Insoweit Staatsverträge nicht bestehen, können aus solche Werke, unter der Voraussetzung der Gegenseitigkeit die Bestimmungen dieses Gesetzes ganz oder teilweise durch eine im Reichsgesetzblatt kundzumachende Verordnung des Justizministers anwendbar erklärt werden. Artikel II. Mit dem Vollzuge dieses Gesetzes, welches mit dem Tage seiner Kundmachung in Wirksamkeit tritt, ist Mein Justizminister betraut.

⁴³ Vö. KENEDI Géza: *A magyar szerzői jog. Az 1884. évi XVI. törvénycikk részletes magyarázata, valamint a vele egybefüggő törvények és rendeletek.* Budapest, Atheneum 1908. 225.

Osztrák nézőpontból három olyan ok sorolható fel, amely miatt Ausztria–Magyarország nem csatlakozott a Berni Egyezményhez, ezek: az Egyezmény szerzői jogi rendelkezései és az 1895-ös osztrák törvény közötti különbségek; a fordításvédelem, mint a legfőbb kifogás (*Stein des Anstoßes*), és Magyarország ellenállása az egyezményhez, mint államszerződésként való csatlakozással szemben.

Ez utóbbi kapcsán megjegyzendő, hogy az 1867. évi kiegyezés egyik értelme éppen az volt, hogy az a magyarországi nemzetiségek felett állította vissza a magyar nemzet szupremáciáját; a magyar uralkodó osztály számára olyan hatalmat, befolyást biztosított az ország ügyeinek intézésében, a Monarchia külső kapcsolatainak alakítására, ami azelőtt elérhetetlennek tűnt. E lényeges történelmi mozzanat nélkül kevésbé érthető meg a Berni Egyezmény keletkezése időszakának hazai külpolitikai gondolkodása: a németellenesség, a pánszlávizmustól való félelem, a föderalizmus elutasítása, a vezetésre hivatott nemzet-, illetve a birodalmi versus csatlós tudat, a nemzetközi horizont hiánya, a bizonytalan helykeresésünk, viszonyulásunk a világ fejlődéséhez.

Az 1907-es osztrák szerzői jogi törvénymódosítás eklatáns példa lehet arra, hogy a viszonosságnak, mint jogintézménynek milyen lényeges szerepe lehet a szerzői jognak a multilateralizmuson alapuló fejlődési folyamatában. Boytha György megállapítása évtizedekkel később is helytállónak bizonyul, aki szerint a viszonosság a szerzői jogok nemzetközi védelmének kivétel nélküli alapfeltételévé és a szerzői jogi territorialitás feloldásának általános és alapvető módszerévé vált.⁴⁴

E megállapításokat a RAAP-ítélet és annak következményei is igazolják, hiszen az ítélet eredményeként lényegében felfüggesztésre került a viszonosság elve, amely elvre számos európai uniós tagállam hivatkozik a nemzeti elbánás alkalmazása során harmadik országokkal szemben. Ennek okán az ítélet az Európai Unió több tagállamában vitákat váltott ki és javasolták napirendre vételét különböző politikai szinteken, azonnali jogalkotást sürgetve az anyagi jogi viszonosság uniós jogban történő bevezetése érdekében. Amennyiben erre sor kerül, úgy a jogfejlődésre gyakorolt hatásai már egy új könyvfejezet tárgya lehet.

⁴⁴ BOYTHA i. m. 540.